

Ножов Е.М.

ЛЮДСЬКИЙ РОЗВИТОК ЯК КОНСТРУКТИВНИЙ ТА РЕКУРСИВНИЙ ФАКТОР РЕГІОНАЛЬНОЇ КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОСТІ

На основі огляду теоретичного та практичного значення конкурентоспроможності вирішена мета дослідження, котра полягає в обґрунтуванні доцільності визначати людський розвиток як фактор конкурентоспроможності, котрий відіграє конструктивну та рекурсивну ролі. Показано, що конкурентоспроможність є системою факторів, серед яких основне місце займає людський розвиток. Запропоноване розуміння людського розвитку як конструктивного та рекурсивного фактора системи регіональної конкурентоспроможності. Як конструктивний фактор людський розвиток визначає дію інших чинників. Як фактор, що відіграє рекурсивну роль, людська якісна трансформація розвитку забезпечує саморозвиток людського потенціалу.

***Ключові слова:** регіональна економіка, конкурентоспроможність, фактор, система, людський розвиток, конструктивність, рекурсивність.*

Постановка проблеми. Конкурентоспроможність відіграє значимі ролі в процесі розвитку регіональної економіки. По-перше, це базове поняття ринкової системи, категорія, котра дозволяє дослідити взаємовідносини між економічними гравцями, взаємовплив попиту та пропозиції, дослідити фактори, що діють в межах економічної системи.

По-друге, в теорії управління конкурентоспроможність як категорія дозволяє виявити чинники, що визначають якість прийнятих ділових рішень. Фактори побудови, посилення конкурентоспроможності – це рушійні сили, що дозволяють забезпечити появу, виявити стан та перспективи конкурентних переваг, що викликає актуальність дослідження набору чинників, що створюють системні, довгострокові конкурентні переваги. Існує точка зору, що «Конкурентоспроможність – це фактор чи комбінація факторів, яка робить діяльність організації більш успішною у порівнянні з конкурентами в конкурентному середовищі і не може бути легко повторена конкурентами» [6].

По-третє, конкурентоспроможність – це практичний механізм, що використовується для діагностики позиції на полі економічного змагання. Іншими словами, конкурентоспроможність дозволяє виявити критерії оцінки поточного стану економічної системи та визначити орієнтири її довгострокового розвитку. Практичне значення

конкурентоспроможності набуває особливого значення в умовах інтенціональної економіки, тобто економіки намірів, економіки, в межах якої інтенції виступають коригуючим важелем розвитку. Доведено, що інтенціональна економіка «в якості ресурсу використовує намір, що обумовлює доцільність тієї або іншої праці, її змісту, якості й спрямованості» [9]. Саме інтенції визначають напрям розвитку, а тим самим – стратегічну спрямованість дії економічної системи. Конкурентоспроможність як практичний важіль також надає можливість оцінити результати стратегічного управління економічною системою, виявити слабкі місця функціонування та розвитку системи. Неможливо не погодитися з точкою зору І.Ансофа,

котрий вважає: «конкурентоспроможність одночасно є як результатом конкурентної боротьби так і основою розвитку економіки окремого суб'єкта господарювання та суспільства в цілому» [1].

Конкурентоспроможність є системно-факторним явищем, в якому головну роль відіграє людський розвиток.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Проблема людського чинника та його значення для регіональної конкурентоспроможності знаходиться в центрі уваги наукових досліджень вітчизняних та закордонних фахівців. Так, Н.Кубіній доводить, що «людина організує імплементацію нових ідей, формуючи тим самим інноваційний продукт, що у свою чергу забезпечує конкурентоспроможність економічної системи» [8]. Казахська дослідниця Zaurе K. Chulanova стверджує, що «Competitive country development at the basis of new technologies

requires the high quality specialists who will be able to use accumulating experience and knowledge» [2]. Румунська дослідниця Elena PELINESCU доказує, що «The human capital has an important role in the construction of the competitive and sustainable economy» [5]. Разом з тим, людський розвиток як системо утворюючий фактор конкурентоспроможності, його конструктивний та рекурсивний характер знаходиться поза межами наукового дискурсу.

Формулювання цілій статті. На основі огляду теоретичного та практичного значення конкурентоспроможності поставлено за мету обґрунтувати доцільність визначати людський розвиток як фактор конкурентоспроможності, котрий відіграє конструктивну та рекурсивну ролі.

Опис основного матеріалу дослідження. Факторно-системний підхід до регіональної конкурентоспроможності вимагає дослідження сутності конструктивності та ідентифікації факторів, котрі виконують вказану роль.

Під конструктивністю в науковій думці розуміють таке явище, котре створює основу для подальшого розвитку системи. Конструктивність в теорії конкурентоспроможності пропонуємо визначати як рису системи конкурентоспроможності, котра, риса, окреслює властивості системи, та одночасно функцію того або іншого чинника як елемента системи.

Виходячи з цього, конструктивним буде фактор, котрий формує фундамент конструкції конкурентоспроможності та забезпечує її системну й ефективну дію.

Конструктивність в межах факторно-системного підходу може виконувати дві ролі: А. Виступати як технічний елемент розвитку системи, як опорна конструкція системи. Як технічний елемент конструктивний фактор описує загальний контур та набір елементів системи або елемент, на котрому базується вся система. Технічні науки надають точний опис фактору, котрий відіграє конструктивну роль «Конструктивні чинники визначаються формами й розмірами деталей, жорсткістю конструкції, точністю взаємного розміщення поверхонь та осей спільно працюючих деталей, правильним вибором посадок, які забезпечують надійну роботу спряжень та ін.» [7]. Б. Виступати як креативний елемент дії фактори або факторної системи. Креативність – це здатність людини, організації, соціуму генерувати нові ідеї, знаходити нові або навіть нестандартні рішення, окреслювати інноваційні шляхи розвитку. Елементами креативності є риси, що представлені та обґрунтовані в праці Н.

Хулавцевої: «оригінальність — здатність продукувати ситуації, незвичні відповіді, рішення, нестандартність; семантична гнучкість — здатність виділяти функції об'єкта і пропонувати різноманітні способи використання останнього; образна адаптивна гнучкість як здатність змінювати форму об'єкта таким чином, щоб побачити у ньому нові можливості; семантична стихійна гнучкість — здатність знаходити різноманітні ідеї у відносно обмеженій ситуації» [11].

Виходячи з наведених рис, саме людський фактор є їх носієм й може бути ідентифікований як фактор конструктивний. Людський фактор не є таким, що знаходиться в стані застою, стагнації, а передбачає постійний розвиток, тобто опанування новими якостями. Розвиток людського чинника може мати різну спрямованість та темпи здійснення. Чим більше якостей набуває людський потенціал, чим ширше його можливості та здібності до вирішення певних завдань, чим швидше відбуваються зміни людського потенціалу, тим більше можливостей набуває регіональна економіка, тим вище її здібності до змагання з іншими регіонами у сфері бізнесу, демографічної політики, культури і т.д. Таким чином, більш коректним в якості фактору конкурентоспроможності буде виділення на людського потенціалу, а людського розвитку. Людський розвиток є таким фактором, котрий викликає постійне самооновлення, виникнення нових рис, нового наповнення, тобто виконує рекурсивну функцію. Рекурсивність - це явище, котре притаманне як кібернетичним, так й синергетичним системам, дозволяє фактору підвищувати ефективність досягнення мети системи. Західна думка стверджує, що «the process in which a function calls itself directly or indirectly is called recursion and the corresponding function is called a recursive function. Using a recursive algorithm, certain problems can be solved quite easily» [3].

Дія людського розвитку саме як рекурсивного фактору може відбуватися в різних сферах. За прикладом можливо обрати інституційну сферу [4], в межах якої є так звані інституційні пастки. Інституційні пастки – це такі явища, котрі гальмують розвиток економічних систем в цілому, погіршують конкурентоспроможність та обмежують людський розвиток. Разом з тим, саме людський розвиток ліквідує інституційні пастки та через це сприяє розвитку соціуму та людського потенціалу. Інституційна пастка – це норма, правило поведінки людей, котра має стійкий характер й гальмує розвиток людини, соціуму, економіки або політики. Прикладом

інституційних пасток є відсутність довіри як стійке правило взаємовідносин між людьми, в бізнесі або управлінні. Саме відсутність довіри знижує ефективність функціонування соціальних й економічних систем, знижує конкурентоспроможність, погіршує людський розвиток через збільшення витрат на подолання відсутності довіри, тобто утворюються транзакційні витрати, що суттєво впливають на співвідношення результату до інвестицій в конкурентоспроможність, в економіку, в людину. Подолати відсутність довіри можливо лише за умови людського розвитку, формування нових правил соціального та ділового життя, котрі базуються на трастових цінностях. Крім прикладу інституційної сфери, дія людського розвитку як фактору конкурентоспроможності описана в праці В.Мікловди, де доведено, що саме продуктивність праці є чинником та

«показником конкурентоспроможності» [10]. Вчений та його однодумці доводять, що зростання продуктивності праці – є наслідком розвитку людського чинника, але разом з цим саме зростання ефективності праці є імпульсом людського розвитку. Інвестиції в робочу силу сприяють зростанню ефективності праці, а ріст продуктивності обумовлює збільшення доходів, їх спрямування в людський капітал. Наведені приклади підтверджують висловлену вище точку зору, згідно якої людський розвиток є конструктивним фактором, що змінює конструкцію системи чинників конкурентоспроможності та одночасно може діяти як чинник самовдосконалення, тобто як рекурсивний фактор. Місце людського чинника як конструктивного та рекурсивного показано на рис.1.

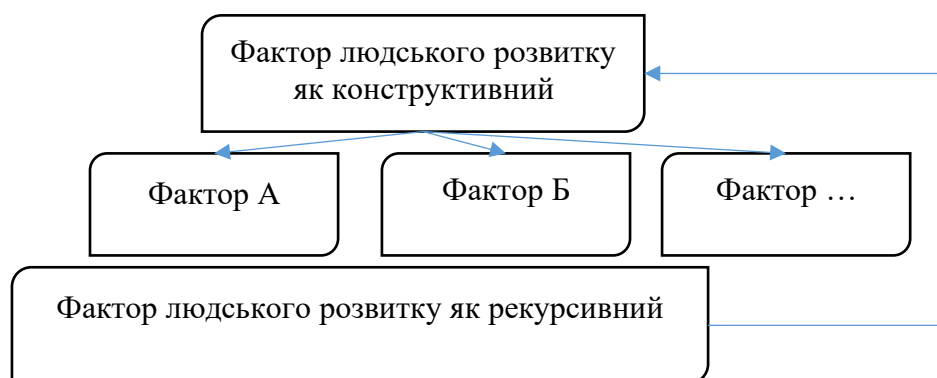

Рис. 1. Дія людського фактору як конструктивного та рекурсивного чинника (складено автором)

Рис.1 дозволяє візуалізувати дію людського фактора як конструктивного, тобто такого, котрий обумовлює дію та місце в системі інших факторів. Як рекурсивний фактор людський розвиток впливає на самого себе, тобто забезпечую самовдосконалення та саморозвиток.

Як конструктивний фактор системи конкурентоспроможності людський розвиток:

- виступає метою функціонування регіональної економіки, регіонального соціуму.

- Саме людський потенціал, його рівень в регіоні є атрактором для залучення інших ресурсів в регіональну економіку. Наприклад, фінансування буде більш ефективним за наявності розвинутого людського потенціалу, здатного ефективно фінансові ресурси використати. Тобто людський потенціал, рівень розвитку людського фактору сприяє підвищенню фінансового ресурсу.

- Людський потенціал також сприяє підвищенню ділової активності в регіоні. Наявність робочої сили відповідної кваліфікації

та мотивації є умовою активізації підприємництва в регіоні.

- Формує платформу для ефективної дії інших факторів, наприклад, інноваційної діяльності, забезпечує її трудовим потенціалом, робочою силою відповідної кількості та якості.

Як рекурсивний фактор діє людський розвиток через наступні напрямки:

- вимагає покращення освіти в регіоні, котра буде забезпечувати перехід рівня людського розвитку на нову, більш якісну сходинку;

- розвиває сферу культури, котра збагачує людський потенціал регіону;

- сприяє рівню фізичного стану населення регіону через розширення мережі спортивних закладів, сфери охорони здоров'я;

- людський потенціал відповідного рівня має більш високі та якісно наповнені потреби, котрі, в свою чергу, забезпечують розвиток бізнесу, а бізнес дозволяє працівникам професійно розвиватися.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Таким чином, конкурентоспроможність – це явище, котре має теоретичне значення та практичний вплив на розвиток економічної системи. Теоретичне значення полягає в тому що надає наукове обґрунтування значимості конкурентоспроможності та її сутності, що є доцільним та необхідним для практичного управління нею. У практичному значенні конкурентоспроможність виступає важелем діагностики стану економічної системи, ідентифікації її стратегічних намірів та цілей, оцінці перспектив в середовищі, що характеризується новими викликами й одночасно можливостями.

Як конструктивний фактор системи

конкурентоспроможності людський розвиток являє собою мету розвитку регіональної економіки, виступає атрактором для залучення інших ресурсів в регіональну економіку. Забезпечує активізацію бізнес-середовища та покращує інвестиційний клімат. Людський розвиток є таким фактором, котрий викликає постійне самооновлення, виникнення нових рис, нового наповнення, тобто виконує рекурсивну функцію. Як рекурсивний фактор людський розвиток сприяє покращенню освіти в регіоні, культури, рівню фізичного стану населення регіону і т.д.

В подальшому дослідженні заплановано описати конкурентоспроможність регіональної економіки як факторну систему та коло імперативів її функціонування.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Ansoff I. The New Corporate Strategy, Revised Edition. Wiley; Revised edition (February 22, 1988). 288.
2. Chulanova Z. The Human Capital as a Factor of Competitiveness and Economic Development Available from: https://www.researchgate.net/publication/319628374_The_Human_Capital_as_a_Factor_of_Competitiveness_and_Economic_Development [accessed Mar 09 2024]
3. Introduction to Recursion – Data Structure and Algorithm Tutorials. <https://www.geeksforgeeks.org/introduction-to-recursion-data-structure-and-algorithm-tutorials/> (дата звернення: 09.03.2024).
4. KUBINIY, Natalya; ZAVADYAK, Roman; HUDZOVATA, Liudmyla. The human factors of the national economic development: a comparative analysis of Poland and Ukraine. <center>Conference Proceedings
 Determinants Of Regional Development</center>, [S.l.], n. 2, p. 331-343, dec. 2021. Available at: <<http://pes.pwsz.pila.pl/index.php/proceedings/article/view/206>>. Date accessed: 09 mar. 2024. doi: <https://doi.org/10.14595/CP/02/020>.
5. PELINESCU Elena , 2016. "Human Capital And Competitiveness In Ue," Internal Auditing and Risk Management, Athenaeum University of Bucharest, vol. 43(1), pages 49-61, September.
6. Грецький Р.Л. Теоретичні підходи до визначення природи і сутності конкуренції. *Формування ринкових відносин в Україні*. 2007. № 12. С.35-38.
7. Дашивець Г.І., Паніна В.В. АНАЛІЗ ПРИЧИН ПОРУШЕНЬ ПРОЦЕСІВ ТЕХНІЧНОГО ОБСЛУГОВУВАННЯ І РЕМОНТУ АВТОМОБІЛІВ. <http://www.tsatu.edu.ua/tsst/wp-content/uploads/sites/6/dashyvec2021.pdf>
8. Кубіній Н. Філософський бекґроунд імовірності як категорії інтенціональної нано-економіки. *Науковий вісник Ужгородського університету. Сер. Економіка*. 2021. №1(57). С.48-53.
9. Кубіній, Н., Маргітич, В., & Кубіній, В. Продуктивність праці в інтенціональній економіці. *Економіка та суспільство*. 2022. (43). <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2022-43-81> (дата звернення: 05.02.2024).
10. Мікловда В. П., Кубіній Н.Ю., Мошак С.М. Рейтинг конкурентоспроможності України за критерієм ефективності праці. *Демографія та соціальна економіка*. 2015. № 3. С. 199-208
11. Хупавцева Н. Проблема креативності особистості та механізми її прояву. *Освіта регіону*. 2013. № 3 <https://social-science.uu.edu.ua/article/1128>. (дата звернення 08.03.2024).

REFERENCES

1. Ansoff, I. (1988). The New Corporate Strategy, Revised Edition. Wiley; Revised edition (February 22, 1988). [in English].

2. Chulanova, Z. (n.d.). The Human Capital as a Factor of Competitiveness and Economic Development. Retrieved from: https://www.researchgate.net/publication/319628374_The_Human_Capital_as_a_Factor_of_Competitiveness_and_Economic_Development [in English].
3. Introduction to Recursion – Data Structure and Algorithm Tutorials. (n.d.). Retrieved from: <https://www.geeksforgeeks.org/introduction-to-recursion-data-structure-and-algorithm-tutorials/> [in English].
4. Kubiniy, N., Zavadyak, R., & Hudzovata, L. (2021). The human factors of the national economic development: a comparative analysis of Poland and Ukraine. Conference Proceedings Determinants Of Regional Development, [S.l.], 2, 331-343, (dec. 2021.) Retrieved from: <http://pes.pwsz.pila.pl/index.php/proceedings/article/view/206> [in English].
5. Pelinescu, E. (2016). Human Capital And Competitiveness In Ue. Internal Auditing and Risk Management, Athenaeum University of Bucharest, 43(1), 49-61. [in English].
6. Hretskyi, R.L. (2007). Teoretychni pidkhody do vyznachennia pryrody i sutnosti konkurentsii [Theoretical approaches to determining the nature and essence of competition]. Formuvannya rynkovykh vidnosyn v Ukraini - Formation of market relations in Ukraine, 12, 35-38 [in Ukrainian].
7. Dashyvets, H.I., Panina, V.V. (2021). Analiz prychnyn porushen protsesiv tekhnichnoho obsluhovuvannya i remontu avtomobiliv [Analysis of the causes of vehicle maintenance and repair processes violations]. Retrieved from: <http://www.tsatu.edu.ua/tstt/wp-content/uploads/sites/6/dashyvec2021.pdf> [in Ukrainian].
8. Kubiniy, N. (2021). Filosofskyi bekhound imovirnosti yak katehorii intentsialnoi nano-ekonomiky [Philosophical background of probability as a category of intentional nano-economics.]. Naukovi visnyk Uzhhorodskoho universytetu. Ser. Ekonomika – Scientific Bulletin of Uzhhorod University. Ser. Economy, 57, 48-53 [in Ukrainian].
9. Kubiniy, N., Marhitych, V., & Kubiniy, V. (2022). Prorduktyvnist pratsi v intentsialnii ekonomitsi. [Labour productivity in intentional economics.]. Ekonomika ta suspilstvo - Economics and society, 43. Retrieved from: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2022-43-81> [in Ukrainian].
10. Miklovda, V. P., Kubiniy, N.Iu., & Moshak, S.M. (2015). Reitynh konkurentospromozhnosti Ukrainy za kryteriiem efektyvnosti pratsi [Rating of competitiveness of Ukraine according to the criterion of labor efficiency]. Demohrafia ta socialna ekonomika - Demography and social economy, 3, 199-208 [in Ukrainian].
11. Khupavtseva, N. (2013). Problema kreatyvnosti osobystostita mekhanizmy yii proiavu. [The problem of personality creativity and the mechanisms of its manifestation]. Osvita rehionu - Education of the region. Retrieved from: <https://social-science.uu.edu.ua/article/1128> [in Ukrainian].

Отримано 18.01.2024